

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

156. szám

SZILASI LÁSZLÓ

„Maga a látvány”

BAKA ISTVÁN: EGY CSEPP MÉZ, 1993

„[...] az írói sors olyan magányt és figyelmet követelt az írótól, ahogyan talán csak a veszthelyen magányos az ember, mikor tudja, hogy pillanatok múltán mindennek vége, a kegyelmi kérvényt elutasították, a hóhér már a bajsztát pedri, és feltűri fekete kabátja ujját, az ügyész a torkát köszörüli, hogy felolvassa az ítéletet, s az elítélt még egyszer felfigyel e pillanatokban a világra, mindent látnia kell, mindent érzékelnie kell, nagyon gyorsan, egy pillanatba besűritve mindent, [...] tudva, hogy nem lehet többé része a világból, melyet most végre megért, átlát és megismer.”

(Márai Sándor: A hang)

...a XX. század második felének egyik legjelentősebb magyar nyelvű szövege, az Egy csepp méz című Baka-vers...

”

Jóllehet a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának régi magyar irodalmi szövegértelmező szemináriumi – ellentétben bizonyos nálunk honos elméleti stúdiomokkal – általában viszonylag ritkán gyakorolnak vitathatatlannul közvetlen hatást a jelenben történő és alakuló honi költészetre, ám az kétségtelen, hogy 1967 őszén és úgy negyed évszázaddal később alighanem mégis valami efféle történt. Ilia Mihály friss megfogalmazását idézem:

„Baka egyszer azt mondta, hogy első éves korában [1967-ben] olvasott valahol egy történetet az egy csepp mézről, de nem tudja, hogy hol. Keressem meg. Nem sikerült. Balázs Miskához [Baka István volt magyar–oroszlakos csoporttársához] fordultam, aki a

régi magyar szöveggyűjtemény első kötetében¹ megmutatta ezt a történetet, kimásoltam Bakának. A vers ekkor még nem volt kész, csak egy csepp méz története munkálkodott benne. Nem sokkal később átadott egy gépelt verset (*Egy csepp méz*), aláírta és kérte, hogy Balázs Miskához vigyem el.”²

Bár az emlékező ezúttal nem szolgált precíz időponttal, kétségtelen, hogy a híres munka, a XX. század második felének egyik legjelentősebb magyar nyelvű szövege, az *Egy csepp méz* című Baka-vers először 1993 októberében jelent meg, a *Kortárs* című irodalmi folyóiratban.³

A vers előtt mottóként egy idézet olvasható. A szövegrész a verembe esett ember példázatának első mondata a Kazinczy-kódexből.⁴ A részlet nagyon jellemző: az 1526 és 1541 között keletkezett kódexben Barlám ilyen és efféle exemplumokkal próbálja keresztény hitre téríteni Jozafátot. A releváns textus egészében a következő:

„Azkik testi gyönyörűségeket kívánják, és az ő lelköket éhvel hagyják meghalnia, ezek hasonlatosok az egy embörhöz, ki mikoron futna az unikornis-vad előtt, hogy őtöle meg ne marattatnék, egy nagy verömbe el-béésék. És hogy az verömnek fenekére ne eshetnék, egy kis bokrot kezeivel megragada, és lábait elomlott likakba elbeveté. Tekéntvén kegyék a bokornak gyökerére, láta két egereket, kiknek egyike fejér vala, az másik fekete, az bokornak gyökerét szüntelen rágnia: úgyhogy immár a bokor rokon közel vala az elszakadáshoz. A verömnek fenekén kegyék láta egy rettenetös sárkánt, tizes lehelletöt torkából bocsjátván, és megtátott szája ötet megmarnia kívánván. A likakból kegyéglen, kikben lábait vetötte vala, láta négy mérgös kígyókat kitekerödvén. Felvetvén kegyék szömeit az bokornak teteiré, melyet megragadott vala, láta onnétan egy kisded mézet lecsöpögnie. És íme, ez bolond embör, elfeledközvé az sok nyavalákról, kikben vettétvén vala, adá ő magát teljességgel kisded méznek megköstölására.

Megmagyarázza ez példát es Barlám az királfí előtt, mondván: Az unikornis vad, királ, példázza az halált, mely embört mindönkoron íz vagy követ, és igyeközik ötet megfognia. Az nagy veröm kegyék ez világ, mely mindön gonoszságokkal teljes. Az kisded bokor kegyék embörnek élete, mely az napba és éjbe való óráknak miattok szönetlen rágattattatik, miképpen az fejr és fekete egereknek miattok, és közelget az elszakadáshoz, azaz a halálhoz. Az négy mérgös kígyóknak elomlott likok: az négy éltető állatokból szörzött test, kiknek szertelen vótokból az test napról napra közelget az elfeséshez. Az rettenetös sárkán pokolnak torka, ki kíván mindönöket megmarnia és

¹ Vélhetőleg: *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból, I–II, második, javított és átdolgozott kiadás, I. rész: Középkor és reneszánsz*, szerkesztette BARTA János, KLANICZAY Tibor, átdolgozta KLANICZAY Tibor, közreműködött KÁROLY Sándor, VÉGH Ferenc, Budapest, Tankönyvkiadó, 1963; [II. rész: *Barokk*, szerkesztette BARTA János, KLANICZAY Tibor, átdolgozta KLANICZAY Tibor, közreműködött VÉGH Ferenc, Budapest, Tankönyvkiadó, 1966.] – Lásd még: SZILASI László: „Innen jöttünk”. Régi magyar irodalmi szöveggyűjteményeinkről. *ItK*, 2005. 1. 114–123.

² ILIA Mihály levele, 2016 02 01 16.27., a kitüntető segítséget őszintén köszönöm.

³ *Kortárs*, 1993. 10. 14–15.

⁴ MNy 11.

emésztenie. Az kisdéd bokornak tetején való mézecske: ez világnak hamis gyönyörösége, kinek miatta embör megcsalattatik, hogy az ő vesződelmét ne láthassa.”

Az idézett egység első bekezdése az exemplum,⁵ maga a narratív hasonlat, a második bekezdés pedig annak interpretációja, a szóképekre koncentráló magyarázat. A történet XVI. századi értelmezését a következőképpen értelmezhetjük ma.

„Az **unikornis** vad, király, példázza a *halált*, melly embert mindenkoron íz, avagy követ és igyekezik útet megfognia. Az **nagy veröm** kegyik *ez világ*, melly minden gonoszságokkal telyes. Az **kisdéd bokor** kegyék *embörnek élete*, melly az *napba és éjbe való óráknak* miattok szönetlen rágattatik, miképpen az **fejér és fekete egereknek** miattok, és közelget az **el-szakadáshoz**, azaz a *halálhoz*. Az **négy mérgös kégyóknak elomlott likok**: az *négy éltető állatokból* szörzött *test*, kiknek szertelen vótokból az test napról-napra közelget az *el-fesléshöz*. Az **rettenetös sárkány**: *pokolnak torka*, ki kéván mindenöket meg marnia és emésztenie. Az **kisdéd bokornak tetein-való mézecske**: *ez világnak hamis gyönyörösége*, kinek miatta embör megcsalattatik, hogy az ő veszedelmét ne láthassa.”

jelölő	jelölt	a helyettesítés oka
1. unikornis	halál	mindkettő: íz
2. nagy veröm	ez világ	gonoszságokkal teljes
3. kisdéd bokor	embörnek élete	rágattatik
4. (egerek	nappal és éjszaka	fehér és fekete)
5. (elszakadás	halál	megszakad)
6. a kígyók lika	test	tok, burkolat
7. négy kígyó	szertelenek	a test elfeslése
8. (elomlás	halál	romlás)
9. sárkány	az pokolnak torka	megmar és megemész
10. mézecske	ez világ hamis gyönyörösége	édes

Mai értelmezésünk szerint tehát a XIV. századi Gesta Romanorumból származó történet a XVI. századi értelmezés fényében allegória: egy egész gondolatmeneten végigvitt, elemenként lefordítható, összefüggő metafora-rendszer, amely a nagy vermöt és az embörnek életét hasonlósági viszonyok tételezése által módszeresen megfelelteti egymásnak.

Mint tudjuk, a bibliai szövegértelmezés, az exegézis gyakorlata (Órigenész és Augustinus nyomán) kialakította a szövegek négyes kifejtésének módszerét.⁶ Az első értelem a betű szerinti, ez a dolgokra vonatkozó értelem (sensus litteralis), amely grammatikai és történeti vizsgálatot jelent. Ez a szint továbbmutat önmagán, hiszen egy üdvtörténeti eseménysorba illeszti az adott elemet: a kezdet Krisztus keresztre feszítése, a végpont pedig a második

⁵ Lásd: Roland BARTHES: A régi retorika (Emlékeztető). Ford.: SZIGETI Csaba. In *Az irodalom elméletei III.* 69–178. (Főként: 122–124.)

⁶ Lásd még: Hans Robert JAUSS: Az irodalmi hermeneutika elhatárolásához. *Helikon*, 1981, 189–207.

eljövetel. Az értelmező ember saját lelki üdvösségére alkalmazza a lefordított tanítást – ez jelenti a morális avagy tropologikus olvasatot (sensus moralis). A harmadik szinten található az allegorikus értelem (sensus allegoricus), az értelem megkettőződése, amikor a látható vagy merőben fiktív dolog egy másik látható dologra utal. Végül pedig az anagogikus értelem következik, amikor a láthatótól a szellem felemelkedik a láthatatlan felé, s ez az igazi szellemi értelem (sensus spiritualis). Az allegóriává olvasott exemplum ezen interpretációs keretek között morális értelemmel bír – a Baka-vers pedig épp ezt az értelmezést teszi poétikai és tropológiai vizsgálata tárgyává.

Amiképpen a XVI. század közepi példázat két részből: narratív hasonlatból (exemplumból) és értelmezésből (interpretációból) áll, azonképpen Baka István 1993-as verse is két elemű: történetet mond el, amely saját elemeinek értelmezését is magába foglalja (narratio: 1–48. sor) illetve fohászkodik és könyörög (apostrophé: 49–54.). A történet ezen belül három részből és egy beékelésből áll: 1. az üldözés (1–16.); 2. a verem (17–32.); a méz (33–48.) [(ezen belül pedig: a verem tárgyainak értelmezése (37–44.)].

Ha innen, az inventio és a dispositio értelmezése után, továbblépünk az elocutiohoz és figyelmünket elsősorban a szóképekre fordítjuk, azt figyelhetjük meg, hogy történet a XX. századi vers interpretációjában is átfogóan allegorikus természetű marad: elemei értelmezésük után koherens rendszerbe illeszthetők. Összehasonlításunk jelenleg a következőképpen áll.

jelölő	Kazinczy-kódex	Baka István verse
1. unikornis	halál	halálom, veszem (1–16.)
2. verem	ez világ	0
3. bokrocska	embörnek élete	0
4. fehér és fekete egér	nappal és éjszaka	nappal-éj (20,21–41,42.)
5. gyökerének elszakadás	halál	halál (22–39.)
6. kígyók lika	test	0
7. négy kígyó	szertelenek	mérgezőek (25–37.)
8. elomlás	halál	0
9. sárkány	az pokolnak torka	pokol (27–38.)
10. egy csepp méz	hamis gyönyörűség	édes, evilági lét (34–52.)

Az *Egy csepp méz* című Baka-vers tehát az összes örökölt jelölőt megtartja, de nem értelmezi mindet: négyet eldob. A verem (a kódexben: ez világ), a bokrocska (ember élete), a kígyók lika (az emberi test) és ennek elomlása (a test pusztulása) nem foglalkoztatja. Különös ez a XX. század végi, nagy és létösszegző vers: csak a világ, az élet és a test nem foglalkoztatja.

A kérdés mindezek után az lehet, hogy miért jelöli az adott jelölő épp az adott jelöltet. Az adott áttételes jelentés miért éppen az adott módon, az adott jelölővel tehető érzékelhetővé?

A kódexben a képalkotás alapja hagyományosan és egyöntetűen a hasonlóság volt,⁷ lássuk mi a helyzet a versben! (Az áttekinthetőség kedvéért a Baka-versnek a Kazinczy-kódextől való tropológiai eltéréseinek mértékét és fokozatát növekvő arab számokkal jeleztem.)

jelölő	jelentés	miért?	trópus
(1)unikornis	(0)halálom	ok: a döfés megöl	(1)metonímia
(1)elszakadása	(0)halál	konkrét: szál-vonal	(1)metonímia
(0)egerek	(0)nappal-éj	hasonlóság	(0)metafora
(2)kígyók	(1)halál	ok: a mérges nyál öl	(1)metonímia
(0)sárkány	(0)pokol	hasonlóság	(0)metafora
(3)egy csepp méz	(1)világi lét	cseppben az élet	(1)szinekdokhé

Ebből a sorozatból jól látható, hogy a XX. századi vers mennyiben követi (imitálja)⁸ s mennyiben vetélkedik vele, mennyiben próbál vele versengeni, mennyiben próbálja meghaladni (aemulálni)⁹ a XVI. századi textust, hogy hogyan harcol meg az elődszöveg nyelvével, s hogy ez a küzdelem mennyire tudatos.

Baka verse az egerek és a sárkány jelentését és jelentésképző trópusát (a metaforát) érintetlenül hagyja, az unikornis és az elszakadás jelentését nem érinti, de a jelentésképző trópusát átváltoztatja (a metafora helyére metonímiát állít), a kígyók jelentését és jelentésképző trópusát pedig egyaránt átalakítja. Ami mármost a kígyókat illeti: akár tudatában volt ennek a szerző, akár nem, teljesen világos, hogy a kódex szövegében tulajdonképpen nem a kígyók, hanem lakóhelyük a jelölő. („Az négy mérgező kégyóknak elomlott likok: az négy éltető állatokból szörzött test, kiknek szertelen vótokból az test napról-napra közelget az el-feslés-höz.”) Mivel pedig a kígyók elomlott lika (az azonos összetevők, a négy ősi elementum: a Tűz, a Levegő, a Víz és a Föld miatt) voltaképpen a (hasonló elemekből összeálló) emberi testre utal, a vers valójában ebben az esetben is egy metafora lehetőségét semmisíti meg.

Az egy csepp méz esetében azonban nincs bizonytalanság: „az kiseded bokornak teteinvaló mézecske” immár nem „ez világnak hamis gyönyörűsége, kinek miatta embör meg-

⁷ Ehhez lásd Foucault nézeteit a XVI. végéig általánosan érvényes, tradicionális megismerési rendszerről, a hasonlóságok megkonstruálása és felismerése által vezérelt episztéméről. – Michel FOUCAULT: *A szavak és a dolgok*, Bp., Osiris, 2000. 35-64.

⁸ A legújabb magyar nyelvű szakszöveg: KISS Farkas Gábor: Az imitatio elmélete és gyakorlata a *Szigeti veszedelemben* (1651: Megjelenik az *Adriai tengernek Syrenaia*). In: *A magyar irodalom története*. I. kötet: A kezdetektől 1800-ig. Főszerkesztő: SZEGEDY-MASZÁK Mihály. A kötet szerkesztői: JANKOVITS László, ORLOVSZKY Géza. 447–467. Lásd az ott hivatkozott szakirodalmat!

⁹ Nagyjából: törekvés az imitált szöveg felülmúlására. SZVORÉNYI József (*Ékesszólástan, vezérlés a remekírók fejtegetésére a szép-írásművek kidolgozásában*. Részben átdolgozott s példákkal bővített harmadik kiadás. Pest, 1858.) című munkájában „vetélyszenv”-nek fordította ezt a fogalmat. Lásd még: *Aemulatio. Kulturen des Wettstreits in Text und Bild* (1450–1620). Hrsg.: Jan-Dirk MÜLLER, Ulrich PFISTERER, Anna Kathrin BLEULER, Fabian JONIETZ: De Gruyter, Berlin 2011 (= Pluralisierung & Autorität, 27); Barbara BAUER: *Aemulatio*. In: *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*. Hrsg. von Gert UEDING. Bd. 1. Niemeyer, Tübingen 1992. 141–187.; Siegmund DÖPP: *Aemulatio. Literarischer Wettstreit mit den Griechen in Zeugnissen des ersten bis fünften Jahrhunderts*. Duehrkohp und Radicke, Göttingen 2001 (= Beihefte zum Göttinger Forum für Altertumswissenschaft, 7).

csalattatik, hogy az ű veszedelmét ne láthassa”, hanem a múltó, édes, evilági lét, egy csöppbe, pillanatba sűrűsödött színekdoxhėja, a verses mű teljes jogú címadó struktúrája. Ezt a verset tényleg nem a világ, nem az élet és nem a test érdeklik, hanem az evilági létezés teljes megragadásának újszerű poétikai lehetőségei, amelyek a kiteljesítés által felkészíthetik a múlandó emberi lényt az elkerülhetetlen halálra.

A kódex szövege olyan allegória, amely kizárólag metaforákból építkezik: tíz jelölő, tíz metaforikus értelem. Az *Egy csepp méz* című szöveg ebből négyet elhagy, kettőt a régi értelemben megtart, kettőt a régi értelemben metonimiává alakít, kettőt pedig új értelemben új trópusokba helyez: a kígyók metonimikus alakulatok, a méz csöppje pedig színre vitt, önmagát megvalósító színekdoxhé. A metafora és a metaforikusság ilyen erejű, totális és újító elsöprése – úgy gondolom –, ha nem is radikális újdonság, de teljességével a (nemsokára lezáruló) Baka-életmű egyik potenciális korszakjelölője.

Baka költészete a költői képeket mindvégig viláértelmező alakzatokként használta.¹⁰ A szóképek közül sokáig a metafora volt nála a központi jelentőségű megismerő alakulat.¹¹ Ezek az irodalomtörténeti tények jól feldolgozottak. A kezdetektől jellemző metafora ismeretszerző kifáradása nagyjából a rendszerváltás környékére tehető, erről maga Baka is így nyilatkozott. Három szöveget hozok példaként, az első 1979-es, a második 1985-ös, a harmadik 1994-es.

(1979)

„Az olyan verset szeretem, ami nemcsak szól valamiről, hanem önmagában véve is valami, József Attila-i kifejezéssel: szemléleti világegész. A kép számomra nem díszítőelem és nem illusztrált gondolat, hanem a versbéli valóság alapeleme, ezért tartom szükségesnek, hogy egy versen belül a képek azonos motívumkörből vétessenek. Még pontosabban: legyen egy motívumköre a metaforák „hasonlóinak” és egy másik a „hasonlítottaknak”, ezáltal próbálok megteremteni a látvány és a mögöttes tartalom egységét. Például a *Ballada* című versemben az egyik motívumkör az éjszakai táj elemeiből (holdfény, sarkcsillag, tó, pipacsok stb.) szerveződik, a másik a szerelem –

¹⁰ Összefoglalóan lásd: BORSODI L. László: „Sátán és Isten foglya” (A költői képek mint viláértelmező alakzatok Baka István költészetében.) *Forrás*, 2010. 9. 68–94.

¹¹ VARGA Magdolna: A lánc-metafora nyomában. Gondolatok Baka István metaforáinak sajátosságairól. = *Forrás*, 1996. május. 75–80.; SZIGETI Lajos Sándor: „Metaforákkal tele, megjelenik a líra szelleme”. A palackba zárt szellem szabadulása. *Tiszatáj*, 1996. szeptember. 107–113.; NAGY Gábor: „A líra szelleme”: a metafora versteremtő ereje. (Baka István költészetéről.) = *Irodalomtörténet*, 1999. 4. sz. 600–621.; DOMONKOSI Ágnes: A képszerkezet jelentésviszonyai Baka István *Tájkép, fohással* című költeményében. = In: *A metafora grammatikája és stilisztikája. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* X. Szerk.: KEMÉNY Gábor. Budapest, 2001, Tinta Kiadó. 69–75.; BEDECS László: A metafora határai. [A Vadszóló című vers elemzése.] = *Art Limes*, 2001. január 84–88.; DOMONKOSI Ágnes: A metaforikus szövegek koreferenciális elemzésének kérdései. = In: *Szöveg az egész világ. Emlékkönyv PETŐFI S. János 70. születésnapjára*. Budapest, 2002, Tinta Kiadó. 165–175.; BORSODI L. László: Látomásos metaforika, szólások polifóniája Baka István DÖBLING című versciklusában. = *Helikon*, 2015. augusztus 25. 17.; BORSODI László: *Metaforikus versbeszéd, szerepjáték és ciklusképzés Baka István költészetében. A Tájkép fohással mint újrendezett költői testamentum*. [PhD értekezés.] = Szegedi Tudományegyetem–Doktori Iskola, Szeged, 2015.

mátkaság – halál motívumaiból (fátyol, gyűrű, halotti lepel stb.). Általában kerülöm az olyan metaforákat, amelyeknek egyik eleme elvont fogalom, mert ezeket kevésbé lehet „látni”.¹²

(1985)

„Én a versben mindig a valóság egészéről akarok szólni. A valóságot mindig abba a versbe próbálom sűríteni, amit éppen írok. Ezért választok tárgyul mindig egy látványt, s e látvány minden elemének megkeresem a megfelelőjét a verset sugalló életérzés vagy élettény elemeivel. Például a *Circumdederunt* című versemben egy pókhálós pince és a „világ” képe mosódik össze úgy, hogy a „világ” minden eleméhez a „pince” egyik elemét kapcsolom, az egész tehát egy kimondatlan alapmetafora – a világ pókhálós pince – kibontása. Persze, ez a módszer ilyen tisztán ritkán érvényesül, de arra mindig vigyázok, hogy a kiindulásul szolgáló látványba ne keverjek oda nem illő, az alapmetaforától idegen képi elemeket.”¹³

(1994)

„Az irónia – ami egyébként a legelkeseredettebb dolog a világon – nálam a rendszerváltás táján jelent meg igazán a *Yorick*-versekben. [Az irónia] ami a kiábrándulásról szól. Azok voltak az első kimondottan nem a metaforára, hanem az iróniára épülő verseim. A *Döblinget* én nem azért tartom sikeresnek, mert a világszemléletem tökéletesen kifejeződött benne, hanem, mert szakmailag ott jutottam el arra a szintre, hogy végig tudtam csinálni egy metaforából tökéletesen egy verset.

– *Mit jelent a metafora számodra?*

– Most már nem annyi mindent, mint azelőtt.

– *Azért kérdelem, mert régebben ezen sokat vitakoztunk.*

– Igen. Régebben én úgy voltam, hogy amit képpel, metaforával, hasonlattal, tehát költői képpel nem lehet elmondani, az nem versbe való. Mint amit a zenében hangszínnel vagy dallammal nem lehet elmondani, az a zenétől idegen dolog. Bár rossz a hasonlat, azt hiszem, mert, aminek nincs dallama... Tehát – mondjuk – a dallam volt a metafora. Bár, mint minden hasonlat, ez is sántít. Ma már nem annyira fontos. De a látvány ma is nagyon fontos. Amikor prózát kezdtem írni – ahol kerülni kell a metaforákat – döbbsentem rá arra, hogy a látvány fontosabb. Maga a látvány. És nem feltétlenül szükséges az embernek leszűkítenie magát arra, hogy egy metafora-sorral mondjon el mindent. Ez körülbelül olyan leszűkítés, mint a zenében a dodekafónia. Hogy meg van adva ennek a tizenkét hangnak egy meghatározott sorrendje, és csak azt lehet aztán variálni.”¹⁴

¹² „Közösségre vágyakozom” (Beszélgetőtárs: GÖRÖMBEI András) *Forrás*, 1979. április. In: *BAKA István Művei. Publicisztikák, beszélgetések*. Szerk.: BOMBITZ Attila. Szeged, 2006. 229.

¹³ „Akkor vagyok a legszemélyesebb, amikor álarcot veszek föl” (Beszélgetőtárs: VECSENYÉS Imre) *Tiszatáj*, 1985. október. Uo. 238.

¹⁴ „Nem tettem le a tollat...” (Beszélgetőtárs: ZALÁN Tibor.) *Tiszatáj*, 1997. szeptember. Uo. 306–307.

Látható egység (1979) – kép és élettény összeillesztése (1985) – és aztán már csak maga a látvány (1994). A metafora perspektivikusságának teremtő ereje oda: a létezés foka nem nő együtt a karakterek észlelésére alkalmas nézőpontok számával.¹⁵ A poézis számára a redukció marad (a metonímia), a reprezentáció (a színekdokhé) és a dialektika (az ironia).

Az *Egy csepp méz* azonban elsősorban nem ezen változások összegzése miatt jelöl új korszakot, hanem azért, mert olyan jelölőket is bevezet, amelyek az elődszövegben egyáltalán nem is szerepeltek. Idézek néhány sort a vers elejéről.

*Dugóhúzó-csavarodásu nyársat
Szegzett reám ha feldőf rá kiránthat
Mint parafát palackjából e létnek
Sötétség bora önti el a rétet*

jelölő	jelentés
szarv	dugóhúzó (3.)
parafa	én (5.)
palack	e lét (5.)
sötétség bora	halál (6.)

A helyettesítés alapja egy hasonlóság: az, hogy az unikornis szarvának csavarodása éppen olyan, mint a dugóhúzóé. A hasonlat az érintkezés által tovasiklik és szétterjed: a dugóhúzó megteremti a parafát, a palackot és a sötétség borát, megteremti a rétet, amit a halál szerteömlésétől, a sötétség borából való részesüléstől pedig csakis a beszélő kövér teste óvhat meg.¹⁶ Ezek a történések koherens, de kívülről vezérelt piktúrát alkotnak, voltaképpen az unikornis a teremtőjük. Ezen a ponton feldereng az allegória teljes újraértése, az allegóriának az átfogó ábrázolásra történő aemulatív lecserélése – ennek vizsgálatára azonban a hagyományos és hagyományosan felújított retorika tulajdonképpen már nem alkalmas, mert ezen a leíráson belül a szóképek újra termékenyek ugyan, de immár megkülönböztethetetlenek. Baka István *Egy csepp méz* című paridico-ódája a kódex szövegéhez képest tehát megszünteti test és lélek szembenállását, elveti a túlvilág ígérteit, s ezt úgy valósítja meg, hogy az elődszöveg metaforikus allegóriáját teljes egészében újraírja, s alternatívaként felkínál egy másik

¹⁵ Lásd: Kenneth BURKE: *A négy alapvető trópus*. Helikon 1997. 1-2. 47. (46-57.) Ford.: BARKÁSZ Emőke.

¹⁶ Lásd még:
*S még rettentőbb lesett reám a mélyben
A gödör fenekén egy rusnya sárkány
Lángot lövellő száját nagyra tátván
Azt várta csak hogy hullanék elébe
Lennék a fürtelem kövér ebéde*

lehetőséget. Az irodalomelmélet, azt hiszem, komplex képnek nevezi ezt a különös szerveződést.¹⁷ Ha a költő tovább él, talán ez a különös, a régi magyar irodalomtól egyáltalán nem idegen eszköz¹⁸ irányította volna költői megismeréseinek új irányait.

¹⁷ A komplex kép tágabb kontextusához lásd: HANKISS Elemér: József Attila komplex képei. In: *A népdaltól az abszurd drámáig*. Bp. 1969. 11–40.; DANYI Magdolna: A komplex költői képek Pilinszky János költészetében. *Tiszatáj*, 1996. 8. 45–56.

¹⁸ Lásd még: PÉTER László: Bírált mesterek. József Attila a szegedi egyetemen. *Magyar Nemzet Online*. 2006. február 11.

Baka István: Egy csepp méz

„Azkik az testi gyönörösségeket kívánják,
és az ű lelkeket éhvel hagyják meghalni,
ezök hasonlatosak az egy embörhöz, ki
mikoron futna az unikornis vad előtt, hogy
ütüle meg ne marattatnék, egy nagy
verömbe el-ésék...”

(A verembe esett ember. Kazinczy-kódex)

1. Üzöbe vett az unikornis engem
Erdön-mezőn át kergetett szünetlen
Dugóhuzó-csavarodásu nyársat
Szegzett reám ha feldőf rá kiránthat
Mint parafát palackjából e létnek
Sötétség bora önti el a rétet
Futtam előle hát lélekszakadva
Halálom forrón fújtatott nyakamba
Futtam előle rogyadozó térdel
Már botladoztam s még mindig nem ért el
Játszott velem ha torpantam lihegve
Odébb szökött s a friss füvet legelte
Majd egy bökéssel új parancsot adva
Lökött tovább iszonyba kárhozatba
S a tarkómat perzselté már a vesztém
Midőn sötétlő nagy verembe estem
Bokrocška nőtt a szélin abba végül
Beléakadtam s hittem a veszélytől
Megmenekedtem ám a gyökerére
Pillantva láttam egy fehér egérke
S egy fekete rágcsálja váltogatva
Míg vélem együtt végleg elszakadna
Markoltam ágát megvetvén a lábam

Két likban ám onnan kicsúszni láttam
Négy mérges kígyót mardosásra készen
S még rettentőbb lesett reám a mélyben
A gödör fenekén egy rusnya sárkány
Lángot lövellő száját nagyra tátván
Azt várta csak hogy hullanék elébe
Lennék a förtelen kövér ebéde
Reményem vesztve néztem a magosba
A mennyet elrekesztő sűrű lombra
S im legfelül a bokor tetejéről

3. Egy cseppnyi méz alápottyanni készült
Egyetlenegy parányi csöpp de menten
Minden szorongatásom elfeledtem
Hogy fent halál alant pedig pokol vár
Hogy kígyók mérges nyála oltja oltár-
Tüzét szívemnek hogy mily gyöngö szálón
Függ életem az elrendelt halálón
Hogy nappal éj bevégezvén a munka
Nemlét-egérlikába visszabújna
Hogy születésemtől tartó esésem
Mínd gyorsulobb végső szakához értem
Mindent feledtem és csak arra vágyom
Hogy az a csepp amely a messi ágon
Csimpaszkodik elváljon tőle végre
S hulljék kinyújtott nyelvemnek hegyére
Nem kérek mást Uram csupán a jusson
4. Bár lelkeim égő kárhozatra jusson
Hadd izleljem utolszor azt a mézet
A múltó édes evilági létet
Egy csöppbe pillanatba sűrűsödve
Aztán taszíts a legmélyebb gödörbe

(1993)

A preparált szöveg

(származási hely: <http://www.baka.hu/egy-csepp-mez-951>)

